

ŽIVLJENJE IN SVET.

Tedenska priloga „Jutra“

Stev 38

V Ljubljani, dne 1. oktobra 1927.

Leto I.

Anton Kristan:

Ameriški vtisi.

VII.

Naši ameriški kolonisti. — Srečanje z znanci. — Slovenske naselbine. — Kako je Slovencev v Zedinjenih državah. Prekmurski separatizem. — Podporne jednote. — Nevarnost potujčenja. —

Kako pa naši rojaki — izseljenci? Obiskal sem jih v njihovih naselbinah. Mnoge sem posetil na domu, obiskal njih društva, govoril na shodih, predaval v narodnih, delavskih in društvenih domovih.

Bil sem jih vesel. Zapustili so staro domovino kot sinovi naših srednje premožnih kmetov, kot hčere kmetijskih domačij, kot bajtarski in delavski otroci. Odšli so po večini prav mladi, mnogi še pred vojaško dobo. Vso svojo izobrazbo so si pridobili z neznatnimi izjemami na ljudskih šolah, ki so jim dale to, kar so jim pač mogle dati. Oblikovala jih je šele tujina. Hude čase so morali prebiti izprva. Mnogi so mi pripovedovali: »Veste, če bi bil mogel prvo leto kjerkoli dobiti nekaj denarja, bi se bil takoj vrnil domov, tako hudo je bilo.« Pravili pa so tudi: »Peš bi bili odšli takrat domov, če med Ameriko in Evropo ne bi bil Atlantski ocean«. Seveda so premagali vse težave — ti lažje, oni težje —, se prilagodili novim razmeram in novemu življenju. Mnogi pa so ostali stari Janezi...

Vendar pa sem bil lahko vesel večine naših ljudi. V njihovih hišah sem videl tisto blagostanje, ki je eden izmed pogojev za srečo. Njih hiše so lepe in se ponajbolj s praktično urejenimi prostori za bivanje; skoraj povsod imajo kopalnice, okoli hiše pa je nekaj zemljice, kjer bohotno rasto nageljni, gavtrože in rožmarini. Skoraj vedno sem po vnanjosti uganil, kje stanujejo Slovenci. Včasih si spoznal slovenska bivališča — tako so mi pripovedovali — po harmoniki in po veseli družini ob polnih bokalih... Zares mi je bilo prijetno pri srcu, ko sem videl, da se naši rojaki odlikujejo po snagi in ličnosti njihovih hiš.

Predstavil se mi je neki mož, gentleman po videzu.

— Ali me poznate, gospod Kristan?

Gledam ga, promatram. Imam sicer dober spomin, ali tu se nisem mogel spomniti.

— Pastir sem bil pri »Tincu«. Skupaj sva pasla krave. Iz Polhovega gradca sem doma.

Spoznal sem ga in vesel sem bil, ko sem primerjal tega gentlemana z onim — le pastirjem, ki sem ga bil pred dolgimi 40 leti menda uvajal v prve začetke čitanja in pisanja...

Zopet drugi: — Ali se me spomnite? Bil sem mizar pri P. Na shode sem hodil...

Pa tretji in četrti in tako dalje.

Pristopila je starejša gospa. Ko sem jo spoznal in ji povedal deklško ime, nji, ki je pred tridesetimi leti zapustila našo vas, so ji stopile solze v oči. Ima že štiri omožene hčere, ki so vse hišne posestnice. Sama poseduje še tri hišice, ki ji prinašajo okrog 200 dolarjev mesečne najemnine...

Našel sem prav veliko nekdanjih znancev in prijateljev. Večinoma se ne godi slabo, zakaj standard je že ameriški: dobro! Po večini jim gre tako, da na popotovanjih posedajo na žametnih sedežih...

Po ameriškem službenem štetju je bilo l. 1920 v Zedinjenih državah: Slovencev 102.744, Hrvatov 83.063, Dalmatincev 2112, Srbov 36.471 in Črnogorcev 4198. Naš rojak Ivan Mladinec, ki je direktor jugoslovenskega odseka znanega društva »Foreign Longuage Information Service« v New Yorku, pa trdi v svoji študiji, ki jo je izdal l. 1925 kot s strojem spisan rokopis, da je v Zedinjenih državah 170.000 Hrvatov, 122.000 Slovencev in 48.000 Srbov, skupaj 340.000 Jugoslovenov. In imel bo prav, zakaj že članstvo naših, hrvatskih in srbskih podpornih Jednot upravičuje korekture g. Mladinec.

V Ameriki je mnogo prekmurskih Slovencev, ki jih ameriška statistika najbrže ne pozna. Izdajajo tednik »Amerikanski Szloveneczi Glász«, ki izhaja vsak petek v Betlehemu Pa, Pittsburgu Pa, Bridgeportu in Connu že sedmo leto. Pravijo, da je ta »Glász« — »največje i najbolje razširjene vendzke novine vu Zdrúzseni drzsélaj, steri vszaki red vu Ameriki zsvonesi vendov szlisnoszti szlúzsi«. Uredniki in izdajatelji morajo biti zagrizeni ma-

džarofili. V zadnjem času so se malce potuhnili, ker jim je naša država pred leti odtegnila pošne ugodnosti, to pa zaradi neverjetno šovinistične pisave tega lista. Videti je, da se namenoma in smotreno odčitujejo slovenščini. Kot izdajatelj je označen: »Alex Kardos, reditelj«.

Prekmurski Slovenci imajo tudi lastno podporno društvo, ki se imenuje »Rokoczi Vogrszko Betezne Pomagajouze Drűstvo«. Največ jih biva v Pensilvaniji, v Pittsburgu in okolici, v Betlehemu in v Connu, v Bridgeportu in Newyorku: v slednjem imajo »Szpejvszno drűstvo Domovina«.

Zanimivo je, da se zgoraj omenjeni prekmursko - slovenski list ne omenja nikjer med slovenskim časniki. V Ameriškem družinskem koledarju za l. 1927 je izšel zelo izčrpen članek o jugoslovenskem časopisju v Ameriki, toda tednika prekmurskih Slovencev članekar ni poznal in ga ne beleži. Tudi v statistiki Jednot ni nikjer omenjeno podporno društvo prekmurskih Slovencev. Tudi v lepi Zavrtnikovi knjigi »Ameriški Slovenci« nisem zasledil »Prekmurskih Szlovinczov« in njih tednika. Zdi se mi, da se bodo morali vodilni moške v bodoče bolj zanimati za te naše rojake in jih pridobiti za slovenstvo, kamor spadajo po rodu in jeziku.

Obiskal sem razne organizacije naših rojakov in sicer podporne, zadrűžno-konsumne, zadrűžno - denarne, bančne in politične. Med podpornimi je največja Slovenska narodna podporna jednota v Chicagu, ki združuje nad 500 društev v Zedinjenih državah in Kanadi. Njen poglavitni namen je skrb za slovenske naseljence in njih otroke z zavarovanji za slučaj bolezni, nezgode in smrti. V Ameriki ni ne državnega ne zveznega bolniškega zavarovanja. Vsak mora skrbeti zase, če ga obišče bolezen ali nesreča. Imajo sicer neke odškodninske zakone, vendar pa niso niti zdaleč zadostni. Jednota skrbi tudi za duševno povzdigo svojih članov: s shodi in predavanji, raznimi publikacijami, z dnevnikom »Prosveto« in z mesečnikom »Mladinski list« (glej »Življenje in svet« št. 36, str. 839—841). SNPJ v Chicagu ima premoženja skoraj 3 milijone dolarjev (približno 170 milijonov Din), ki je naloženo v nepremičninah in dobrih papirjih. Ima svojo tis-

karno in velik društveni dom za urade in zborovanja. O razširjenosti »Proletarca« smo že pisali. Jednoti načeljuje Vincent Cajnkar, rojak iz Prlekije.

Mimo te največje podporne jednote so velike še Kranjsko - slovenska katoliška jednota v Jolietu, potem Jugoslov. katoliška jednota v Eli (Minnesota) in Slovenska svobodomiselna podporna zveza v Chicagu, čije glasilo je v prejšnjih člankih omenjeni tednik »Enakopravnost« v Clevelandu. Obstoji pa še vse polno manjših lokalnih podpornih organizacij, ki služijo različnim namenom. Želeti bi bilo v tem pogledu večje centralizacije.

V Clevelandu sem bil obiskal Slovensko delavsko zadrűžno zvezo, ki ima 4 prodajalne, v Vavregenu, v Canonsburgu in Covemangtu tudi krajevne konzumne zadruge, ki so sad večletnega dela naših rojakov.

V Clevelandu je največ Slovencev. Tu imajo Narodni dom na Ulici sv. Klare, medtem ko sta v Colinwoodu dva, ločena po politični barvi. Tu imajo tudi lepo prospevajočo Hranilno in posojilno društvo in — banko, ki se imenuje North Amerikan state bank. Predseduje ji zdravnik dr. Seliškar. Hranilna in posojilna društva so tudi že skoraj v vseh naselbinah. V kolikor sem spoznal njih poslovanje, jih moram pohvaliti.

Pisal sem že o amerikanizaciji mladine. Takoj sem opazil, da otroci naših izseljencev neradi govore slovenski. Na slovenski nagovor odgovore po angleško. Naše organizacije, zlasti pa SNPJ, se trudijo, da bi preprečile proces potujčevanja. A tudi tu so mnenja deljena in se vrše o tem vprašanju hude debate. Nekateri mladi, amerikanizirani sinovi slovenskih starišev (n. pr. advokat Rihard Zavrtnik) propagirajo izključno rabo angleškega jezika z geslom: »Proč s sentimentalnostjo glede slovenščine!« Starejši zelo nasprotujejo tem nazorom. Glavni odbor SNPJ se je na julijski seji odločno postavil zoper amerikanizacijsko propagando.

Naša država je nasproti izseljencem in vsem njihovim vprašanjem zgolj »službena«. Imamo poslaništvo v Washingtonu in 4 konzulate: v Newyorku in Chicagu, v Kaliforniji in Montrealu. Kajpak, med obsobjem ni niti en Slovenec. Edino v Newyorku je za pisari-

co Ljubljanka G., ki pa je tudi že na pol reducirana. Izseljeniški komisariat vodi Slovenec, ima pa silno omejen kredit in mu je delovanje skoraj onemogočeno. Bil pa je tudi že — reduciran.

Naša država je prevzela kot dedščino male Srbije njen diplomatski in konzularni zbor, ki se je instaliral v časih, ko so imeli še srednjeveške nazore o nalogi poslanikov in konzulov v tujih državah. »Reprezentacija« je bila prva in poglavitna zahteva. Poslaniška mesta so se zasedala po političnih vidikih ali v smislu protekcije, kakor so bila v Avstro - Ogrski privilegij aristokracije. Takim ljudem ni bilo mar za socialna vprašanja izseljencev ali za trgovinske in industrijske interese; take zadeve so jim bile po večini španska vas. Današ-

nja doba pa zahteva vse kaj drugega. Kakšna bodi nova diplomacija, so pokazale nekatere manjše države, n. pr. Češkoslovaška. Mi smo žal na tistem mestu, kjer smo bili pred tridesetimi leti, ko se je slepo kopiralo brezdelje diplomatov velikih držav. V Zedinjenih državah smatrajo naši izseljenci (tako slovenski kakor hrvaški ter srbski iz Vojvodine) naše konzulate za — srbske. Vse je v cirilici. Kje pa so se slovenski ljudje pred 10—20 leti učili cirilice?! Pa še tisti birokratizem, o katerem smo že govorili. Treba bo temeljito izpremeniti nazore o službi in nalogah naših zastopnikov v širokem svetu, če hočemo, da so boljše i v domovini i med našimi kolonisti v tujini. Amerika pa je v tem pogledu še poglavje zase.

Ibis:

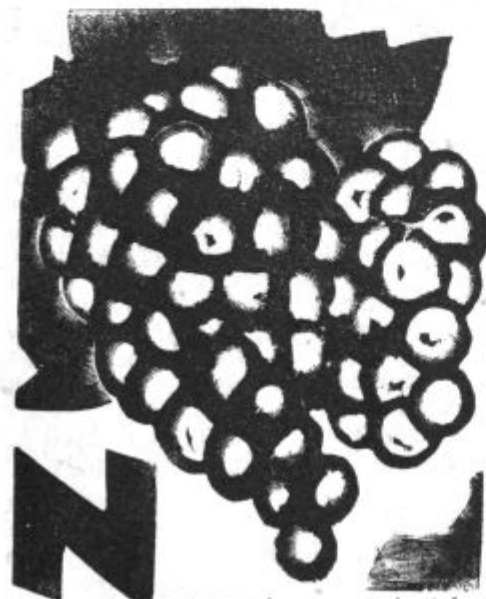
O vinski trti in vinu

Spet trte so rodile,
Prijatli, vince nam sladko,
Ki nam oživlja žile,
Srce razjasni in oko,
Ki vtopi
Vse skrbi,
V potrtih prsih up budi

Prešeren (l. 1844).

neumornem koncertu čričkov klopota-
jo klopotci Slovenskih goric. Se malo
in se bo oglasil širom naše Arkadije
Slomškov klic:

Že čriček prepeva,
Ne more več spat';
V trgatav veleva,
Spet pojdemo brat.

a pragu je mesec vinotok.
Prišel je, da nam natoči kozarce mla-
dega vina. Dozorelo je grozdje in ob

Doživel sem jesen na slavonskih rav-
ninah. Šume so že orumenele, po cestah
so škripali s koruznimi storži obilno na-
tovorjeni vozovi. Melanholično šumenje
je šlo čez polja in v daljine gozdove. Iz
skednjev je prihajal glas tamburice s
pesmijo o »dolgih jesenskih nočeh«, ko
hrepeni ljubica po »dragomu«. Na ce-
stah z jagnedi pa so peli vozniki zateg-
njene, otožno - šegave slavonske pesmi.
Dišalo je po pečeni koruzi, po čredah,
ki se vračajo s pašnikov, po konjskem
mleku iz ciganskih šotorov. Čutil si: za-
čela se je doba večernih »divanov«,
žganjarjenja, plesov in ženitev.

Taka je trgatav koruze. V vinorodnih
krajih je ob trgatvi več veselosti, vri-
skanja in razposajenosti. V krščanskih
podobah oživlja poezija Bacchovega kul-
ta. Ni tako samo pri nas: tudi v dalma-
tinskih in srbijanskih vinogradih, v
Champagni in Burgundiji, v vinogradih
ob Renu, v francoskem delu Švice in v
drugih vinorodnih pokrajinah. Vinska

trta ima povsod poseben kult. Vzrok je povedal škof Slomšek v svoji pesmici o »Vinski terti«:

Na svetu lepše rož'ce ni
kakor je vinska terta;
Po zimi spi, po let' cveti,
V jesen sodé nataka.

Te druge rož'ce tud' cveto,
Nobena ni tak zlahtna - - -

Naše serce razveseli,
Povzdigne nam veselje;
Tud' slabim svojo moč deli,
Tolaži naše želje.

Dva slovenska pesnika — velikan Prešeren in skromnejši pevec, škof, bodoči slovenski svetnik A. M. Slomšek — sta zapustila v tu citiranih verzih apologijo vinske trte in njenega soka. Povedala sta v vezani besedi to, kar misli dober Slovenec o vinu. Že čutimo, da nas merijo mrke oči zapriseženih abstinentov, češ, glejte jih, še jim ni dovolj pijančevanja, revščine in zločinov. In zopet vidimo sladak smehljaj vinskih bratcev, ki jim nič bolj ne prija kot hvala njihove »druge matere«, rodnice veselja in slasti — vinske trte. Toda mi bi hoteli pokramljati o vinski trti in vinu brez vsakršnega namena: ne v prid abstinenti, ki je ne bi bilo, če se ne bi vino zlorabljalo in še manj, kajpak, v korist pijančevanju, ki ponižuje i človeka i vinsko trto. Obstoji neka srednja pot, obstoji kljub vsej medicinski statistiki tista moč, »ki nam oživlja žile, srce razjasni in oko«. Mlado vino je solčna kri, ki vzkipi v mesecu vinotoku, takrat, ko nas prične moriti pusta in otožna jesen. V vinski trti je nekaj milega in blagega; zaman hrepeni sever po nji, zakaj nje domovina je samo ond, kjer je mlo podnebje in mnogo solna.

Vinska trta poteka iz Azije; od tam so jo že zgodaj prenesli na Grško in Sicilijo. Rimljani so jo jeli saditi ob Renu in Donavi. Pravijo, da so jo zasadili tudi v naših krajih in sicer za časa cesarja Proba. Verjetno je, da je trta na naši zemlji starejša od Slovencev. Slovani nimamo za njen sok slovenskega imena, zakaj vino se imenuje tudi latinski vinum in marsikateri slovenski študentič jo zna zabrusiti že v prvi ali drugi šoli: »Quale vinum, tale latinum.« Zdi se, da je največ vinskih izrazov skoval Slovenec, a najmanj Rus, ki sta mu grozdje in trs »vinograd«, naš vinograd pa »vinogradnik«. Ta besedna

skromnost je najbrže v skladu i s produkcijo vina i z njega konzumom; značilno je, da je krivda Rusu *vtina*, med tem ko se Slovenec pri vinu ne čuti krivega. Vprašanje je, ali ga bodo mogli abstinentje pripraviti k tej tankočutnosti.

Če je res dal rimski cesar Probus zasaditi prve vinograde na slovenski zemlji, bi zaslužil, da bi ga Slovenci bolj častili; bomo videli, ali bo ta za naš narod toli zaslužen mož sprejet v biografski leksikon. Naše ljudstvo se ga žal ne spominja. Kmet v Slovenskih goricah ga omenja edinole takrat, ko nam nudi božji (ne svoj) pridelek, rekoč: »*Probajte*, kar nam je letos Bog dal.« Seveda je ta besedna igra daleč od jezikoslovja; denimo toliko, kakor vinogradnikov izgovor od prirodooslovja. Da bomo varnejši pred nasršenimi dlakocepci, zaidimo rajši v sivo davnino.

Moj informator o zgodovini vinske trte in njenega pohujšljivega soka ni kak učen suhoparnež, marveč še vedno užiten Weber s svojim »Demokritosom«. Že zgodaj so videli ljudje v vinski trti božjo iznajdbo. Grki so bili njeni največji častilci, in dokler so mešali vino z vodo, so bili narod čudovite harmonije in lepote. Aristofan je imenoval vino Venerino mleko in zares: že od pamti veka hodita bog vina in boginja ljubezni objeta kot eden najpogostejših parčkov. Po hebrejskih knjigah je bil izumitelj vina stari Noe, tisti pravičnik, ki je hkrati prvi pijanec, katerega srečamo v enem najstarejših spisov človeštva: v Mojzesovih bukvah. Stara hebrejska zgodba pripoveduje, da je Noe videl satana, kako cepi divjo trto s krvjo jagneťa, leva in svinje. »Čemu to?« vpraša radovedni Noe satana. »Čuj me,« mu pravi gospodar pekla. »Če izpiješ kozarec vina, boš vesel in nedolžen kakor jagnje. Če izpiješ dva kozarca, postaneš pogumen in močan kakor lev. Ako pa izpiješ tri ali štiri, se utegneš valjati kakor svinja v blatu.«

Resničnost te legende je izkusil sam Noe. Sveto pismo nam namreč pripoveduje o Noetu (I. knjiga, 9. poglavje), da se je ta pravičnik, ki je zasadil vinograde, nekega dne tako nakresal vina, da je obležal popolnoma nag v svojem šotoru. Dva sina sta stopila ritenski v šotor, da ne bi videla nagote svojega očeta in ga pokrila; le sin Hanan ga je videl, zato ga je bil oče proklel. — Vino je tedaj tudi za pravičnike, ki so neposredno pod božjim varstvom, nevaren

izkušnjavec. Če ne bi svetopisemska zgodba o ustvarjenju sveta nastala v Babilonu, se ne bi nič čudili, ako bi Mojzes postavil v paradiž namesto zabranjene jablane zabranjen trs, poln nabreklih, sočnih, kakor dekliska usta sladkih grozdov, med katerimi bi se plazil hudobec v obliki žensko klepetave kače. Zato pa najdemo v poznejših knjigah Sv. pisma vse polno sledov vinske opojnosti. Prekrasna Salomonova Visoka pesem je tako slastna in opojna, kakor da bi bila privrela iz grozdja, ki se je speklo na podnožju Libanona. Grki, ki smo se jih že dotaknili, so bili do dna grla prepričani verniki božanskega tolažila, ki prihaja iz grozdnega soka; njih umetnost in filozofija sta zrasli tako rekoč v senci vinskih brajd: Sokrat, Platon in drugi slavniki možje so bili vinski bratci kakor tisoče in tisoče njihovih poznejših častilcev, pesnikov, muzikov, učenjakov, slikarjev in literatov (literat) vseh časov in narodov. Dioniz, Silen, satiri, dionizijske slavnosti — vse to so odsevi grške vinogradniške poezije, trt na solčnih arkadijskih brdih, debelega grozdja, ki je iz njega tekla življenska omama kakor mleko iz materinih prsi. Ko so Grki utopili svoje razvojne sile v vino — in paradoks prirode je, da vino vodeni možgane, zapomnite si to, o, vinski bratje — se je grška zgodovina ponovila v Rimu. Čitajte starega Montesquia, kako pokvarjeni so bili Rimljani zadnja stoletja pred propadjo. K temu sta pripomogla v dobršni meri Bacchus in Venera. Rim je propadal v bakanalijah, saturnalijah in razuzdanih pojedinah, kakor nam jih je opisal Petronij, čigar pijansko - požeruško povest imamo tudi v krepkem slovenskem prevodu. Zmagali so barbari, ki so brez škode praznili sode renskega.

Kristjani so se sicer odpovedavali blagrom tega sveta, med katere so štelili k mesenosti nagnjeni ljudje tudi dobro obloženo mizo z bokali izbranega vina, vendar pa so smeli čitati svete knjige. A v teh je zapisano: »Vinum laetificat cor hominum« (Vino razveseljuje človeško srce.). Mislimo, da so si včasih pobožno privoščili kozarec tega veselja; če pa so bili štirje, pa je bil tudi pri njih konec približno takšen, kakršnega je napovedal satan Noetu. Sploh se v evangeliju češče omenja vino ali vinska trta, zlasti v zvezi s Kristusovi nauki; Kristus je na ženitovanju v Kani Galileji izpremenil vodo v vino, ki je bilo močnejše od onega, ki so ga lju-

dje pridelali. Če bi bil naš g. Kalan Kristus, bi bil najbrže ženitovanjskim svatom še to vino izpremenil v — vodo. Vendar ostavimo tako smelega primerjave. Zapisano je, da so pili vino pri zadnji večerji in ima posihmal v katoliški liturgiji uprav sveto vlogo, saj simbolizira Kristusovo kri, prelito za človeške grehe. Ljudje pa so nepopravljivi grešniki in pretvarjajo Kristusove krvi dostojno vino v »hudičevo kapljico«, ki rodi nove in nove grehe.

Sploh je bilo vino pri vseh narodih enako v časteh in se zato tudi skoraj enako imenuje. Seveda se je vino vsekdar predvsem *pilo* in šele potem *vrednotilo*. Kakor v vsem, so ljudje tudi pri vinu dobri ali slabi. Priznavamo pa relativnost človeških nazorov in dejanj. Bili so časi, ko je imelo *slabo* v vinskem smislu zgolj kvantitativen pomen, to se pravi: človeka so cenili po količini vina, ki ga je spravil »pod streho«. Stari Rimljani so pravili o pijancu, da pije kakor goba. V srednjem veku se je pilo na barbarski način; na dvorih, v gradovih in samostanih je živelo vse narode obsegajoče plemo rdečenoscev, ki je hotelo izpremeniti belopolte rase v Indijance. O tem, koliko se je pilo v srednjem veku, ne bom pripovedoval; bilo bi preobsežno poglavje, ki danes ni nikomur v prid. Zakaj ali ni res, kar trde naši kmečki očanci? Današnji ljudje ne umejejo več piti vina. Naš okus je izprijen, vino pa je v splošnem slabše kot je bilo nekoč. Danes se pijančuje zaradi pijančevanja, ne pije pa se zaradi užitka in življenske veselosti. Prevladuje tretji kozarec (po naših merah menda liter), ki po jagnjetu in levu razgali — svinjo.

No, preveč optimistični ne bodimo: brez dvoma so imeli v prejšnjih časih pijance, ki se niso niti za las razlikovali od današnjih. Zgodovinarji pripovedujejo sledečo anekdoto z dvora make-donskega kralja Filipa. Le-ta je slavil

svojo drugo poroko. Atalus je bil izrazil ob tej priliki željo, da bi dobili dobrega naslednika. Tedaj je vstal Aleksander, vrzel Atalusu kozarec v obraz in vzliknil: »Mar sem jaz blodniččin sin?« Kralj Filip je razburjeno vstal in padel od pijanosti pod mizo. »Ha, Makedonci«, je vzliknil Aleksander, »glejte ga, junaka, ki bi bil rad osvojil Azijo, pa ne more niti od mize k mizi, ne da bi padel!« Govoril je Aleksander Veliki, poznejši zavojevalec Azije ...

Takih »junakov« je bilo prej in slej veliko med kronanimi in nekronanimi glavami. Vinu gre zasluga, da je poniževalo »od Boga poslani vladarje« v navadne ljudi. Ali naj trdimo, da je na ta način pospeševalo demokracijo?

Renesanca je koristila pijanstvu in ga zanesla iz gradov v navadne meščanske kroge. Nobeden prepород se ni izvršil brez vina, protialkoholni se bo menda prvi, če bo šlo vse po sreči, a pravijo, da ima največ sreče pijanec, ki ne pade z brvi, kjer se trezen ponesreči. Posebno je slovelo pijančevanje med duhovščino; o tem so spisane debele knjige mičnih zgodb, ki nam pripovedujejo o zajetnih, rdečenosih prelatih in o tankih potujočih fratrih. Tudi naš Aškerc je opeval v »Listu iz kronike Zajčke« pijančevanje v samostanu:

Klet prostrana me objame hladna,
A v sredini sodov velikanskih,
tu sedijo patres kartuzijanci
okrog mize hrastove ogromne;
časo v roki vsak drži penečo...

V teh časih je bilo prav malo duha krščanske odpovedi svetu in njegovim skušnjavam; kozarec vina je izrinil posvečen kelih.

Ko je potoval v Italijo nemški prelat Johann von Fugger, je moral njegov sluga pred njim obiskati vse obcestne krčme. Ondi, ker je bilo dobro vino, je napisal na vrata: »Est«. (Je.) Njegov gospod si je dal pri Est dobro postreči. Tako je prepotoval v rožnatem veselju dobršen del Italije. Pri Monte Fiascone je bilo izredno dobro vino in sluga ga je zaznamoval: Est! Est! Est! Tu je rdečelični prelat toliko časa popival, da ga je ponesla kap v božje naročje. Zvesti sluga, iskreno žalujoč za dobrim gospodarjem, mu je postavil na grob tale napis:

Est! Est! Est! et propter nimium Est Est
Joh. de Fugger Dominus meus hic mortus est.

(Je! Je! Je! In ker je bilo prevečkrat »je«, je moj gospod Joh. de Fugger tukaj umrl). Demokritos je pristavil tej anekdoti vzlik nekega Nemca, ki

je prvič poizkusil znamenito vezuvsko vino »Lacrimae Christi« (Kristusove solze) in dejal nevoščljivo: »O Herr, warum hast du nicht auch bei uns geweint!« (Oh Gospod, zakaj se nisi tudi pri nas razjokal).

Reformacija je značila nastop treznostne dobe, izbruh resnobe in iskanje evangelijskih čednosti, priliv germansko-severnjaškega brezvinkega duha v pijanske južnjaške žile. Vendar pa se je tudi v bojih med reformacijo in protireformacijo veliko pilo; berimo n. pr. Costierovega »Tila Ulenspiegla«, ki nam obuja davne flamske čase. Pri nas je bilo nekoliko manj veselosti, to pa zaradi tega, ker je bilo več revščine in manj civilizacije. Morda bi se dala zgodovina človeštva — vsaj za dobo zadnjih 2500 let — razdeliti po vinskih vidikih in bi opazili, kako slede pijanskim dobam časi treznosti in narobe. Takrat, ko teče obilo vina, so običajni potoki prelite človeške krvi nekoliko manjši. Omamljena bestija najde zadoščenje tudi v rdečem grozdnem soku, ki je zmotil nekoč dona Quihota, da je videl v njem sovražnikovo kri in svojo zmago. No, takih »zmagovalcev«, ki so vedno porazili samega sebe, je bilo v vseh časih dovolj. Le zdaj pa zdaj so bolj iz pijanske porednosti, objesti ali trme pomešali v ta surogat prevroč

pretepaško kri. Res pa je, da vinski dobrovoljčki niso izzivali velikih sporov, kakor tudi niso reševali globokih problemov. Slava, čast, denar, ženske, vse se jim je videlo v drugačni, malce veselejši luči. Vino je vodilo ljudi k humorju in močje, ki imajo humor, ne bolehajo za bolezenskim napulhom in za pretirano razumnostjo. Vino vpliva na čutila in čuvstva in mehča pamet. Značilno je, da največje zgodovinske grozote ne prihajajo od zmernih, vese-ljaških vinskih bratcev (pijanci povzro-čajo le rodbinske žaloigre), temveč od mrkunov, namršenih ljudi hladnega raz-uma, brezčutnih in sebičnih kazuistov. To govori v prid vinu, ali treba je ved-no pomisliti: ljudje ne umejo živeti (to je največja modrost) in zato zlorabljajo tudi vino. Prav ima ruska ljudska prav-ljica, da je dal vino Bog, satan pa je skuhal žganje, ki se v ruščini tudi ime-nuje vino (ali pa — oh, sveta nedolž-nost! — »vodka«). Vino, kakor sta ga opevala Prešeren in Slomšek, lahko razvije prikupljive lastnosti, vendar je silno malo ljudi, ki bi poznali mero, zato svetujem slehernemu, zlasti mla-

demu Slovincu, da posluša nasprotnike alkohola.

Slovenca si je težko zamisliti brez vina. Prelistajte naše narodne pesmi: kako obilni so vinski motivi! Slovenski starček umira s kozarcem v roki. (»En starček je živel«), Slovenec si želi na grobu »liter vina«. To nas spominja slo-vitega pivca, ki ga je zadela smrt sredi rekordnega pijančevanja. Prijatelji so mu postavili na grob napis »Vinis coru-nat opus!« Kaj bi bile brez vina naše kmečke gostije, naša proščenja in vsi drugi ljudski običaji, ki nam kažejo pe-strost in domačnost slovenskega živ-ljenja? Tudi za slovensko družbo (zla-sti še za kranjsko, kjer so ljudje bolj grčavi in hladni) veljajo francoski verzi:

Dans tout festin
c' est le bon vin
qui fait dire
le mot pour rire.

(Po domače: Dobro vino vzpodbuja ljudi k smehu.)

Že od nekdaj so slovele po slovenskih krajih pojedine z obilnimi vinskimi »plohami«; tudi stari Valvasor beleži

AMOR VEŽE BAKHA.

Po sliki neznanega mojstra bolonjske šole XVII. stoletja.

zgodbe o slovenskih pijancih. Naši prosvetlenci so bili kot daljni učenci francoskega klasicizma takisto prijatelji izbrane kapljice; ljubljanske krčme niso slovele nič manj kot ljubljanska dekleta.

Valentin Vodnik je prav tako malo čislal vodo kakor Prešeren in njegov »brat« Andrej z vsem takratnim penatskim omizjem. Ali si lahko mislite Kersnikove novele brez gostilne? Pri Jurčiču je dobra krčma prav tako v čislil kakor hiša božja. Cerkev in krčme najbolj karakterizirajo našo domovino: imate jih na visokih vrhovih in v zakotnih dolinah. Kjer je cerkev, se tudi odpuščajo grehi; kjer so krčme, ondi ni doma samo pijančevanje, marveč tudi veselje, petje, godba. Življenje pa je že tako, da je ni luči brez sence, veselja brez žalosti, greha brez posledic. Radi verjamemo našim protialkoholikom, da bi bila Slovenija čisto drugačen svet, če ne bi vsako leto pogladi po grlu za celo milijardo alkohola. No, pa bi bili brez tega preveč popolni in bojim se resno, da bi na mah izginila iz naše trde, grčave nature vsa veselost. Izginili bi naši sv. Urbani, naši divni vinogradi, naši sv. Martini. Mar mislite, da lahko kopica jezikovnih razprav, ki bi jih več dali strogo trezni Slovenci, odtehta praznovanje sv. Martina z mastno gosjo in mladim vinom? Tako radikalna preosnova se mi ne zdi verjetna, zakaj povprečen Slovenec si ne bo nikdar dal vzeti pravice, da vsaj enkrat na mesec pogleda malo globlje v kozarec. Saj tudi francoski pesnik velevala:

Temoin notre Hippocrate
Qui dit, qu'il faut à chaque mois
Du moins s' enivrer une fois.

Ker večini Slovencev v ta namen ni treba Hippokratovih nasvetov, ne bom nevesčim francoščine niti prevajal teh verzov.

Vsekakor ima vino mimo svoje poezije in stare zgodovine tudi svojo filozofijo. Je začudo podobno človeku: kakor človek je nepopolno, bedasto in duhovito, kislo in sladko, veselo in mrko, blagodejno in hudobno, čisto in nečisto, vzvišeno in prostaško. Lahko je najvišja žrtev Bogu ali pa bodrilo počestnemu tolovaju. Tudi človek je lahko kakor vino osrečujoča in k dobroti vzpodbujajoča stvar, ali pa nesreča in gorje za svojo okolico...

V času dozorelega grozdja, ko se nam obeta zlahtnina, poslušajmo starega nemškega poeta in ga pijmo, — če ga že pijemo — le »mit Andacht«. Ali pa kot veleval naš župančič:

Še ga dajmo tistega,
tistega od zida.
Svet je malo prida,
sanjajmo si čistega!

Skrivnosti človeških žlez

Tajni kovači naše usode. — Notranja sekrecija in nje zveza z našim značajem in telesno vnanostjo. — Pri vrelcu pomlajenja. — Skrivnosti spola in spolnosti.

Razvoj, rast, temperament, vnanost in nadarjenost posameznega človeka zavise od drobčkanih organov v človeškem telesu, ki so težki komaj en ali par gramov ter dolgi in široki nekaj mm, največ par cm. Ti čudni organi se imenujejo žleze in so znani po tem, da izločajo sok, tako zvane sekrecije. V prejšnjih časih jih niso poznali,

l. 1864. je znani Virchow prvi opisal nekatere izmed njih. Danes postaja njih pomen v znanstvenem in praktičnem zdravilstvu od leta do leta večji.

Sekrecije so dvojne: notranje in vnanje. Pri vnanjih gredo izločki po posebni poti na mesta, ki so jim določena. Sem spadajo predvsem potne in lojne žleze in pa razne žleze, ki

vplivajo na prebavo: n. pr. ustne slinavke, želodčni in črevesni sok, vranica, trebušna slinavka in jetra z žolčem. Žleze z notranjo sekrecijo pa oddajajo svoje soke naravnost krvi in sokrvici. Ti izločki se imenujejo hormoni, po grški besedi hormao, ki pomeni priganjati, vzpodbujati. Zaznavamo jih po njih učinkih: telo ali posamezni organi postanejo dražljivi za rast ali funkcijo. V vratu imamo zelo važno žlezo, ščitno žlezo ali ščitnico, ki izloča v eni uri 1/2000 gramov soka s približno 1/3.000.000. joda. Potemtakem vsebuje kri 0,000.000.006% joda. Ta neizmerno drobčkan delec pa je tako dragocen, da je priroda posebej poskrbela za to, da bi bilo njegovih dobrot deležno vse telo. V ta namen je ščitna žleza bolj podpluta s krvjo nego drugi organi; enako je tudi pri drugih žlezah z notranjo sekrecijo. Vsa kri, kar je je v telesu, jo obide 16 krat na dan.

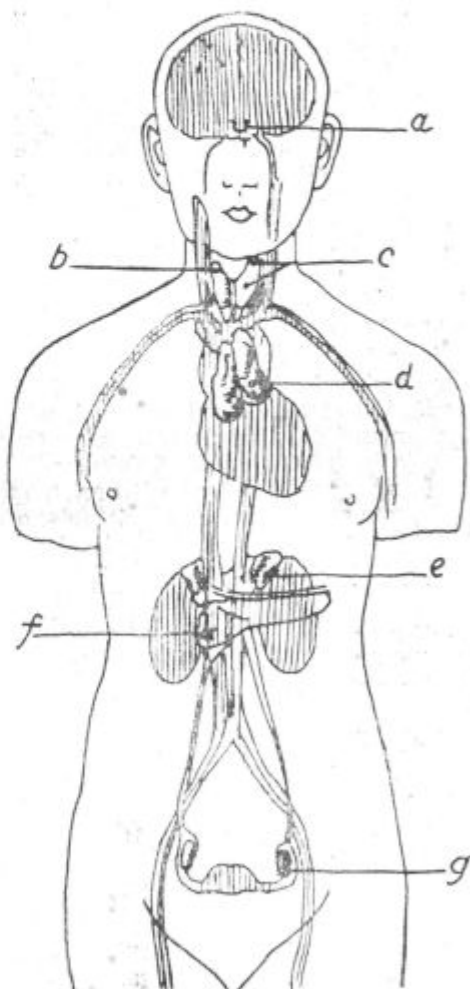
O važnosti žlez z notranjo sekrecijo se bomo brž prepričali. Na spodnji strani možganov je tako zvana hipofiza, ki tehta komaj 5 gramov. Ima tri loputnice. Če je ni ali ako iz kakih bolezenskih vzrokov ne proizvaja več hormonov, je oviran razvoj kosti. Tak človek ne raste več v višino. Vsak izmed nas je videl kakega pritlikavca. Ti pedenj - možje so zaradi tega tako zaostali v rasti, ker jim je hipofiza pokvarjena. Pa tudi ljudi z nenavadno veliko glav, rokami, nogami, brado ali ušesi ste nemara že videli. Le-te je skazila tako zvana akromogelija ali dolgoraslost, ki prav tako izvira iz hipofize.

Srednja loputnica tega čudnega organa ima še neko zanimivo lastnost, ki ji daje važno vlogo pri nosečih ženskah. V tem stanju naraste 2 in pol krat in daje pobudo za rast novega bitja. Ko se bliža porod, silijo njeni hormoni k izločitvi, t. j. rojstvu otroka. Zadejšna loputnica pa lahko povzroči silno debelo kolke, založi z mastjo okolico spolovil in grudi ter zabriše vnanja spolna znamenja. Mnogi na teh mestih nenormalno debeli ljudje, ki jih srečujemo na ulicah, so žrtve takih motenj v hipofizi.

V možganski okolici imamo še neko važno žlezo: tako zvano epifizo ali češariko, ki je 8 mm dolga, 6 mm široka in tehta 2 desetinki grama. Ta žleza ima veliko vlogo v človeškem razvoju, ker je v zvezi s spolnimi žlezami.

Otrok, pri katerem se iz tega ali onega vzroka ustavi proizvajanje češarikinih hormonov, postane prezgodaj spolno zrel. Pet in pol leta stara deklica, ki jo je preiskal pisec teh vrstic, je bila na onih delih telesa, ki so v zvezi s spolnim življenjem, tako razvita kakor 13—15letno dekle. Obolelost češarike lahko provzroči nenavadno velikost. To je druga skrajnost. Kakor motnje v hipofizi ovirajo rast in delajo pritlikavce, tako motnje v češariki pospešujejo rast in ustvarjajo obre.

Zelo važne so nadalje že omenjene ščitne žleze. Le-te izločajo žolto, ilovici

Žleze z notranjo sekrecijo in njih zveza z žilami v telesu dvanajstletne deklice. a) Hipofiza; b) ščitna žleza; c) epiteljska telesa; d) Thymusova žleza; e) priobisti; f) trebušna slinavka; g) ovarijske žleze.

podobno sluz, tako zvani kalloidi, ki — kakor smo že omenili — vsebuje silno neznatno, a tudi silno važno količino joda. Ako izloča ta žleza zaradi nekih motenj preveč hormonov, nastane tako zvana Basedowa bolezen, ki jo posebno označujejo golše na vratu. Živčni sestav takih bolnikov je vrlo razdražen, oči so napete in srčno delovanje povišano. Če bolniku izrežemo vso žlezo, bo za nekaj časa ozdravljen, kmalu pa

krajinah; tako je posebno znana zaradi številnih kretenov dolina Chamonix na podnožju najvišje gore v Evropi Mont Blanca. V tej pokrajini in nji podobnih se je dognalo, da je i v vodi i v prsti ter v živilih, katera vsebujejo jod, premalo joda. Najnovejša raziskavanja pa so dognala, da jod ni edina učinkovita sestavina kalloidov ščitne žleze; če namreč kretena zdravimo s samim jodom, ne bo postal zdrav. Ako pa tak

Posledice obolenja ščitne žleze. 24 let stari kreten poleg normalnega, enako starega moža (desno).

bo jel neozdravljivo hirati. Preje je bil preveč razdražen, zdaj pa postaja čedalje bolj top, njegove duševne sposobnosti propadajo, rast zastaja in tudi spolne žleze ustavijo delovanje. Taki bolniki se imenujejo v medicini mixoдеми. Odkar se je spoznalo, kakšne posledice zapušča odstranitev omenjene žleze, se pri operacijah golše ne izreže več cela žleza.

Golšavost v zvezi z obolelostjo ščitne žleze se pojavlja kaj rada v goratih po-

Posledice odstranitve ščitne žleze: Dve enako stari kozi, desno normalna, levo zaradi odstranitve ščitne žleze kretinirana žival.

človek več let uživa substanco iz ščitnih žlez, utegne postati iz topoumnega bitja človek z duševnim in umstvenim življenjem. V primerih, kjer poteka slaboumnost in idiotija iz drugih vzrokov, na pr. pomanjkljivega razvoja možganov in lobanje, je seveda tudi to sredstvo zaman.

Ščitna žleza se razteza v dveh loputnicah. Na nji so epitelijske, t. j. vrhnjice, ki izločajo kalloid in ki jih je odkril l. 1864 že omenjeni Virchow. Ako jih odstrani-

mo, nastanejo težki krči (tetan). Njih hormon vpliva na rast zobovja in kosti. S poizkusi na živalih se je dognalo, da po odstranitvi teh epitelij postanejo kosti krhke in mehke. Nove rastejo vrlo počasi ali pa sploh ne; preprečen je ves proces poapnenja tako pri kosteh kakor pri zobovju. Če živalim zopet vcepimo te epitelijske, izginejo vsi nenormalni pojavi.

Največja žleza z notranjo sekrecijo v otroški dobi je Thymus ali priželjce, ki vpliva na doraščajočega človeka vse do spolne zrelosti. Če ga iz tega ali onega vzroka ni, so močno prikrajšani živci in mišice, kosti imajo premalo apna in spolni razvoj zaostaja. Spolne žleze in Thymusova žleza delujejo vse do nastopa spolne zrelosti. Pomanjkanje spolnih žlez povzroča močno debelost in povečanje Thymusa. Ko postanejo žleze dozorele, izgine Thymus; pri odraslih ga najdemo le kot drobčkan ostanek.

Važne so nadalje 2—3 cm široke in 5 cm dolge, 10—15 g težke, polmescu podobne priobisti na ledvicah, ki izločajo dva nasprotna si hormona: adrenalin in cholin. Ako priobisti odstranimo, nastanejo težke črevesne in živčne motnje, ž njimi pa popolno telesno in duševno propadanje. Koža poprime pri tem procesu brončeno barvo. V zvezi z rodnimi žlezami vplivajo priobisti tudi na lase in sploh na rast dlake. Če mlado dekle zboli na teh žlezah, se umanjšajo jajčniki, vrhu tega pa zrastejo na bradi in pod nosom bujni brki, često postane vse telo kocinasto. Taká je bila mehiška plesalka Pastrana, ki je v prvi polovici prejšnjega stoletja potovala po vsej Evropi. Imela je dve vrsti zob na zgornji in spodnji čeljusti, brke in končasto brado. Po vsem životu so ji zrasle goste kocine. Bolj ali manj brkate ženske se češče vidijo. Danes si ta pojav lahko razložimo, za časa Pastrane, ki je umrla nekaj pred razkritji Virchowa, pa je bil uganka.

Za želodcem ležeča trebušna žleza ima i nvanjo i notranjo sekrecijo. Le-ta dobavlja črevesom prebavne soke, hkrati pa proizvaja inzulin, ki uravnava sladkorno vsebino krvi. Izpremembe inzularnih celic povzročajo sladkorno bolezen, ki se zdravi z umetnim dovajanjem inzulina.

Rodne žleze so postale posebno popularne zaradi pomlajevalnih metod (Steinach, Voronov). Tudi te imajo nvanjo in notranjo sekrecijo. Pri moškem dozorevajo semena v modih, pri ženski pa

jajca v ovariju. Ženska ima za spolno zrelih let še posebno žlezo z notranjo sekrecijo, zvano Corpus luteum. Ta žolta telesca izločajo hormon, ki je v zvezi z mesečnim perilom, nosečnostjo in dozorevanjem jajc. Danes ni dvoma, da vplivajo rodne žleze pri moškem in pri ženski na obliko telesa, na značaj, na duševno življenje in osebnost. Če jih pri moškem odstranimo, dobimo evnuhe. Pri živalih dosežemo s skoplenjem to, da postane poprej divji bik pohleven in za delo uporabljen vol, iz merjasca pitana svinja, iz žrebca priden konj.

Hormoni rodni žlez so zelo važni tudi za vzdrževanje in tvoritev telesnih in duševnih spolnih znakov. Če te žleze precepimo, podvežemo ali obsevamo z Röntgenovimi žarki, začnejo bodisi znova proizvajati hormone ali pa jih proizvajajo v večji meri ko prej. To so dokazali poizkusi dunajskega profesorja Steinacha. Povišano proizvajanje hormonov povzroča pri prezgodaj postaranem bitju pomladitev. Vplivi rodni žlez na možgane so izrazito erotični; pri poizkusih z živalmi se je pokazalo, da se samci z veliko vnemo zanimajo za samice, kažejo korajžo in voljo do ravsanja in podobno, pri samicah pa se pojavlja večja materinska ljubezen. Če samca skopimo in mu vcepimo jajčnik, jame dobivati njegovo telo in značaj čisto ženske lastnosti, tako da ga po vnanjosti težko razločimo od ženske. Pri samicah se pokažejo pojavi v nasprotnem smislu. Posrečil se je tudi že poizkus, da so vcepili kastrirancu oboje: testikel in ovarije, tako da se je v enem bitju umetno združilo oboje spolov z njih nasprotujočimi se lastnostmi. V naravi taki pojavi niso preveč redki. V medicinski literaturi se posebno omenja kot izrazit polutan (dvospolnik) Avgusta Persdotter. Rodne žleze so pri mikroskopičnj preiskavi pokazale substanco testikla in ovarij. S tem v zvezi je tudi splošno znan pojav, da kažejo nekateri moški tipično žensko nastrojenje ali da so žene možače. Poznamo moške z ženskim životom, brez brk in brade, s prsmi, ki prehajajo preveč k ženskim oblikam. Taki moški imajo radi žensko obleko (ali vsaj žive barve na svoji obleki) in nosijo s posebnim veseljem dolge lase. Prinašamo sliko že pokojnega pl. T., nezakonskega sina gospe S... in cesarja Franca Jožefa. Ta mladenič je imel čisto ženski obraz in postavbo. Rad se je oblačil po ženskem okusu. Ko je postal starejši in je občutil mučno raz-

dvojenost svojega značaja in vso težo dvospolnosti, je obupal nad seboj in storil samomor. Tudi mošče niso redke: njih medenica je ozka, prsi so premalo razvite, glas jim zveni bolj globoko, pod nosom poganjajo brke, češče se tudi oblačijo v moško obleko. Med tema oblikama pa je seve mnogo prehodov.

pi čez nekaj časa duševna in duševno-seksualna pomladitev. Steinachove teorije nekateri še odločno pobijajo, vendar pa jih je praksa v neštetih primerih potrdila.

Proučevanje notranje sekrecije je dalo podlago tako zvani organo-terapiji. V obliki tablet ali injekcij se dovajajo te-

Pl. T., nezakonski sin cesarja Franca Jožefa I. in gospe Sch., tip ženskega mladeniča (polufana).

Sem spadata telesna in duševna ženska in moška homoseksualnost, v kolikor sta prirojeni. Tako zvani transvestiti dobe v nekaterih deželah policijska dovoljenja za nošenje obleke drugega spola.

Prav tako kot notranja sekrecija vpliva naravno staranje na človekovo telesno in duševno stanje. To spoznanje je uporabil tudi Steinach, ki se je začel bojevati zoper starostne znake z obnovo notranje sekrecije. Če preveže ali prereže semenovod postarane živali, nasto-

lesu izvlečki iz ščitnih žlez, thymusa, hipofize, priobisti, testikla in ovarij, ki se izdelujejo iz organov raznih živali. Pred vsem rabijo v te namene kamele, koze, teleta, kunci, mačke, psi, morski prešiči, podgane in miši. Vsak preparat se najprej delj časa preizkuša na živalih; stoprav po temeljitih poizkusih se uporablja tudi za človeka.

Kolikor že vemo o notranji sekreciji in o nje vplivu na telesni, duševni in spolni razvoj in o pobijanju motenj takih

sekrecij z organo-terapijo in z drugimi zdravilskimi pripomočki, toliko stojimo stoprav na začetku uporabe teh izsledkov na področju psihiatrije, kriminalnega dušeslovja itd.

Poznamo n. pr. tako zvano psihozo nosečnosti, ki je v zvezi s preveliko obremenjenostjo ovarij. Žene, ki kažejo ta bolezenski znak, bi utegnile zblazneti, če bi se nosečnost ponovila. Preje so zdravili omenjeno psihozo s skoplenjem ali sterilizacijo (neplodnostjo). Fränkelu je uspelo, da je pospešil notranjo sekrecijo ovarij in tako ozdravil psihozo nosečnosti. Lombroso in drugi so dognali zvezo med ženskim zločinstvom in mesečnim perilom. V severni Ameriki so že upeljali prepotreben ukrep, da se

notorični zločinci obeh spolov store neplodoviti oziroma neoplodljivi, s čemer se skuša preprečiti razmnoževanje duševno manjvrednih oseb. Tudi nervozne motnje, nekatere oblike padavice in duševne depresije so po mnenju nekaterih raziskovalcev v zvezi z notranjo sekrecijo.

Morda ni daleč čas, ko se bo v šoli, v mladinskih zavodih, pri policiji, sodiščih in drugod presojal človek nekoliko drugače. Ne bo se jemalo v poštev samo to, kar kažejo človekova dejanja in osebnost, marveč se bo tudi iskal vzrok njegovih dejanj in izvir njegove osebnosti na osnovi skrbnega proučevanja človekove notranje sekrecije.

(Po dr. G. Loewensteinu I—s.)

Ob štiridesetletnici esperanta

(Iz esperantskih krogov.)

Letos slave esperantisti širom sveta 40 letnico obstoja mednarodnega pomožnega jezika esperanta. Meseca julija l. 1887. je izšla v Varšavi brošura: »Dr. Esperanto, Internacia lingvo« za Ruse, nekaj mesecev kasneje pa še poljska, francoska in nemška izdaja. Po psevdonimu »Dr. Esperanto« (upajoč), je dobil novi svetovni pomožni jezik svoje ime.

Obletnica gibanja, ki je tudi pri nas dokaj znano, zasluži, da ji posvetimo nekaj vrstic. Če ideja še ni popolnoma prodrla, pa imajo prav njeni pristaši, ki trde, da gre pri esperantu za tako velik pojav, da pomeni čas štiridesetih let sicer važno, vendar pa prekratko dobo za uresničenje tako dalekosežnih stremeljenj. Razvojna črta esperantskega gibanja od njega početka do danes je tako zanimiva, da bi morala biti vsaj v poglavitnih potezih znana slehernemu izobražencu. Obširno je opisal zgodovino esperanta dr. Edmond Privat v dveh knjigah: »Historio de la lingvo Esperanto«.

Spominjajoč se štiridesetletnice esperantskega gibanja, ne bomo uganjali propagande, marveč se bomo samo spomnili onih mož, ki so pred 40 leti, zasmehovani in prezrti orali ledino. Vzgon njihove akcije ni bila sebičnost, temveč poštena volja, da prispevajo k blaginji človeštva.

Nad vsemi vstaja postava dr. Ludvika Zamenhova, ustvaritelja esperanta.

Če se spomnimo, da je bila usoda vseh mož, ki so resnično koristili človeštvu taka, da se pričinja njih ime uveljavljati v šolski zgodovini takrat, ko je njih ideja že zdavnaj zajela ves svet, tedaj se ne bomo čudili, da pozna današnji inteligent Zamenhova le kot poljskega Žida, ki je izumil neki jezik. Kdo bi se zmešnil za to, da mu je celo eden najhujših nasprotnikov, Leskien, priznal genialnost! A ni bil samo genij, ampak tudi apostol, ki je tako trdno veroval v zmago svoje ideje, kakor more verovati zgolj duh, ki gleda v daljno bodočnost. Vse življenje je posvetil esperantu, živel kot očesni zdravnik skromno, da celo v pomanjkanju. Odklonil je visoko vsoto denarja, ki mu jo je ponudil francoski zdravnik dr. Javal, če privoli v neke izpremembe v sistemu novega jezika. Prav tako ni sprejel ponujene mu profesure na Sorbonni. Poznavajoč njegovo naivnost, ga je naposled glavni profesor Bourlet pregovoril, da je sodeloval pri novo ustanovljenem esperantskem časopisu, ki mu je plačeval primeren honorar. Takrat se je pričela klasična doba esperantizma, ker je Zamenhof ustvarjal dela nevenljive vrednosti.

Gonilna sila njegovega delovanja je bila ljubezen do človeštva. Bil je pacifist v najboljšem pomenu besede. Smaatrajoč nerazumevanje zaradi mnogojezčnosti za glavno oviro medsebojnega sporazumljenja, je zapel:

Sur neutrala lingva fundamento
Komprenante unu la alian,
La popoloj faros en konsento
Unu grandan rondon familian!

Mladi Zamenhof — oče mu je bil učitelj jezikov — je govoril doma ruski. Ko pa si je ustanovil v Varšavi lastno družinsko ognjišče, so govorili doma poljski. Prvi esperantisti so bili Rusi in ponovno se je že naglašalo, da se ima esperanto tej okolnosti posebno zahvaliti za svojo veliko gibčnost v sintaksi. Zanimiva je tedaj sinteza; esperanto je ustvaril na romansko-germanski podlagi Žid, čigar materni jezik je bil ruski, poznejši občevalni pa poljski.

Silno počasno je bilo začetno razširjanje esperanta, nad vse primitivna prvotna organizacija pristašev. Toda vsekdar, kadar so hotele nepredvidene okolnosti upropasti novi pokret, se je pojavila v kaki nadaljni državi ojačena propaganda. Medtem ko je bilo na začetku središče v Rusiji, se je pozneje premaknilo v Nemčijo, nato pa v Francijo. Od 1. mednarodnega esperantskega kongresa l. 1905. v Boulogne-sur-mer se pričenja za esperanto nova razvojna doba. Pristaši te ideje rastejo čedalje bolj. Oglašajo se iz vseh delov sveta. Literatura se rapidno množi, organizacija izpopolnjuje. Od leta 1922. jo lahko primerjamo glede njene popolnosti z največjimi in najboljšimi mednarodnimi organizacijami.

Se pred leti je bilo priznavanje k esperantu prava bojna napoved javnemu mnenju. Zdaj je smotrena propaganda dosegla vsaj toliko, da so šolani krogi zelo previdni pri presojanju tega vprašanja. Vzrok je jassen: dnevno časopisje poroča toliko o esperantskem gibanju, da ne kaže nepremišljeno omalovaževati ideje, o kateri je razpravljalo Društvo narodov, ki jo odobrava mnogo najslavnejših sodobnikov, ki se oglašajo na radio širom sveta itd. Precejšen del javnosti spremlja danes pokret mednarodnega pomožnega jezika s simpatijami. Toda esperantisti se ne smejo udajati varljivim nadetjem, da jim bo že ta simpatija priborila zmago. Priзнati je sicer treba, da so tudi vlade več ali manj naklonjene esperantskemu gibanju, vendar se za bližnjo bodočnost ni nadejati, da bi vlade posegle v to vprašanje. Esperantisti bodo morali z lastno propagando doseči tako velike uspehe, da bodo le-ti prisilili vlade k zadnji, sklepni besedi. To bo bolj suha

konstatacija dejstev, nego aktivno sodelovanje.

Kako stališče naj zavzamemo Slovenci nasproti pokretu ob njegovi 40letnici? Res je, da bi nam, ki živimo kot majhen narod med večjimi narodi, nujna rešitev tega vprašanja še prav posebno koristila. Res je tudi, da o resnični reformi srednjih šol ne more biti besede, dokler se bo moral vsak dijak učiti štirih in več jezikov. Toda današnje razmere so take, da nam bo mnogojezičnost še dolgo jemala najboljše moči učeče se mladine, saj bi bila eliminacija tujih jezikov danes res utopija. Ker pa so koristi, ki jih daje esperanto po sorazmerno neznatnem trudu, zares velike, ker odpira esperanto vsakomur vidike, ki jih sicer dobi le dobro načitan človek, ki pozna več jezikov; ker je tudi tako zvana »interna ideja« esperantizma vredna priporočila, je sigurno, da se bo tudi pri nas število privrženecv in poznavalcev esperanta vedno bolj množilo. Gotovo je zanimivo, da pričakuje centralno vodstvo esperantistov vzlic temu, da je največ privrženecv na zapadu, odločilnih uspehov v jezikovno močno mešani srednji Evropi in na Daljnem vzhodu.

Tega članka nikakor ne smatramo kot propagando za esperanto. Le-ta bo di prepuščena esperantskim društvom. Ob 40 letnici esperanta smo hoteli samo počastiti njegove prve sejalice in zagovornike. Ti moške z dr. Zamenhofom na čelu so neustrašeno stopili v boj za mednarodni pomožni jezik. Slutili so, da utegne neverjetno hitro napredovanje tehnik prejšnjega ali slej zbrisati umetne ovire med narodi in državami. Takrat, ko bodo stiki med posameznimi narodi še splošnejši in zaupnejši nego so današnji, bo človeštvo lahko sprejelo iz rok idejnih potomcev dr. Zamenhofa in tovarišev dar, ki bo nemara ena največjih zgodovinskih pridobitev: esperantski jezik, splošno upeljan kot pomožni mednarodni jezik, katerega bo govoril mimo materinskega vsak količnik omikan človek.

.....

NAŠA NASLOVNA SLIKA.
Danes prinašamo na naslovni strani
mičen fotografski posnetek — tri mlade
zale Mariborčanke v pohorski narodni
noši.

Lesoreze v današnji številki je izdelal
E. Justin.

P. V. B.

Francoščina za samouke.

Metoda jezikovnega pouka na praktični podlagi.

32

Son chien⁴, laissé²³ sans²⁴ nourriture²⁵,
avait déchiré²⁶ en lambeaux²⁷ les vête-
ments²⁸ de sa maîtresse²⁹ et dévoré³⁰
les chairs³¹ du cou³² et d'un bras³³.

(Quotidien, 1. 1. 1927.)

²⁰ (plüzjœr)	več
²¹ (lãdrwa)	mesto
²² (mœr)	smrt; prim. ¹
²³ (lœse)	puščen
laisser	pustiti
²⁴ (sã)	brez
²⁵ (nuritür)	hrana
²⁶ (avz-dešire)	je bil raztrgal
déchirer	raztrgati
²⁷ (lãbo)	krpa, kos
edn. lambeau (lãmbœ)	
²⁸ (vãmã) m.	obleka
²⁹ (mãtres)	gospodarica
³⁰ (devœre)	požrl; gl. ⁸
³¹ (šœr) ž.	meso [splošen izraz; la viande meso kot hrana]
³² (ku) m.	vrat
³³ (bra)	roka [od rame do zapestja]

Kateri glagoli se spregajo z avoir in
kateri z être, gl. Razlaga 15.), str. 25.

Predpretekli čas pomožnikov.

Plus-que-parfait.

j' avais eu	(žavzũ)
tu avais eu	(tũ - avzũ)
il avait eu	(i - lavzũ)
nous avions eu	(nu - zavjœzũ)
vous aviez eu	(vu - zavjezũ)
ils avaient eu	(il - zavstũ)

imel sem bil itd.

j' avais été	(žavz - zete)
tu avais été	(tũlavz - zete)
il avait été	(ilavz - tete)
nous avions été	(nuzavjœ - zete)
vous aviez été	(vuzavje - zete)
ils avaient été	(ilzavz - tete)

bil sem itd.

Passé antérieur.

j' eus eu	(žũzũ)
tu eus eu	(tũ - ũzũ)
il eut eu	(i - lũtũ)
nous eûmes eu	(nu zũmzũ)
vous eûtes eu	(vu - zũtzũ)
ils eurent eu	(il - zũrtũ)

imel sem bil itd.

j' eus été	(žũ - zete)
tu eus été	(tũ - ũ - zete)
il eut été	(ilũ - tete)
nous eûmes été	(nuzũm - zete)
vous eûtes été	(vuzũt - zete)
ils eurent été	(ilzũr - tete)

bil sem itd.

Razlaga.

25.) Predpretekli čas.

Če hočemo povedati, da se je nekaj
zgodilo pred drugim dejanjem, ki stoji
v preteklem času, izrazimo to s pred-
preteklim časom. Imamo dva predpre-
tekla časa, ki se po svojem pomenu
ne razlikujeta dosti drug od drugega:

I predpretekli čas, plus-que-parfait, (plũskœparfã)

se tvori z imparfaitom pomožnika in
s preteklim deležnikom:

j' avais nagé plaval sem bil;
j' étais arrivé prišel sem bil.

II. predpretekli čas, passé antérieur, (pasé æterjœr)

se tvori z dovršno preteklim časom
(passé s mœle) pomožnika in s pre-
teklim deležnikom:

j' eus nagé plaval sem bil;
je fus arrivé prišel sem bil.

Primeri za predpretekli čas:

Il était venu (9; ³⁴, ³⁹) prišel je bil.
La livre s' était détendue (4; ², ⁵, ⁶)
angleški funt je bil popustil.
Elle avait tiré (28; ²³) ustrelila je bila.
La nageuse avait été mordue (30; ³³, ³⁴)
plavalca je bila ugriznjena.